

När *Corridors of healing* blir *Tveksam diagnos*:

vad finns under ytan på översatta romantitlar i Vita serien?

Hans Landqvist, docent i nordiska språk

Som framgår av titelrubriken handlar den här artikeln om översättning, närmare bestämt översättning av titlar till romaner i Vita serien. Jag kommer först att säga något om bakgrunden för min undersökning och presentera mitt material. Sedan är det dags att se på resultaten och diskutera dem. Till sist kommer jag att säga några ord om orsaker till resultaten.

Underhållningslitteratur, översättningar och Harlequin-romaner

Romanerna i Vita serien är exempel på s.k. *underhållningslitteratur*, som kan sättas i motsats till s.k. *kvalitetslitteratur*. Det här är värderande benämningar, och man kan naturligtvis diskutera vad som kännetecknar de båda typerna av skönlitteratur. Två svenska forskare som har intresserat sig för översatt underhållningslitteratur är Eva Hemmungs Wirtén och Yvonne Lindqvist, som båda har skrivit sina doktorsavhandlingar om Harlequin-romaner. Båda forskarna konstaterar att en engelsk originalroman och den svenska översättningen ofta skiljer sig åt en hel del: avsnitt i originalet har strukits helt, avsnitt har omarbetats, namn på personer och platser har ändrats m.m. Efter att ha gått igenom titlarna till 1.932 översatta Harlequin-romaner konstaterade Yvonne Lindqvist att inte en enda av de översatta titlarna gick att härleda från originaltiteln. Det här gjorde mig nyfiken: gäller det här generellt för översatt underhållningslitteratur i Sverige? Mer eller mindre slumpmässigt valde jag att undersöka titlar till romaner i just Vita serien.

Kategoriböcker, läkarromaner och romantitlar

Inom underhållningslitteraturen kan man bland annat skilja mellan olika *kategoriböcker*. Exempel är western-romaner som Bill och Ben-böcker och

läkarromaner som Vita serien. *Läkarromaner*, som ibland även kallas *sjuksköterskeromaner*, handlar om kärlek, oftast mellan en manlig läkare och en kvinnlig sjuksköterska, men också kärleksaffärer mellan läkare och patient eller sjuksköterska och patient är vanliga ämnen. Målgruppen för Vita serien är främst kvinnliga läsare.

I biblioteksdatan Libris förtecknas totalt 326 romaner i Vita serien, vilka är utgivna mellan 1963 och 1991, även om vissa av dem kan vara publicerade mer än en gång. Det är 158 romaner i Vita serien som har egna katalogkort med uppgifter om författare, eventuell översättare, svensk titel, eventuell engelsk titel, sidantal, tryckår och tryckort m.m. De romaner som saknar katalogkort i Libris ingår inte i undersökningen. Av dessa 158 romaner med egna katalogkort är 130 översättningar från engelska, medan 28 är svenska originalromaner. Eftersom jag inte har läst romanerna, kan jag inte säga något om titlarna i förhållande till innehållet i romanerna. Men liksom den tyska översättningsforskaren Christiane Nord betraktar jag boktitlar som självständiga texter, som går att undersöka utan att ta hänsyn till respektive roman.

Semantiskt innehåll – på svenska och engelska

Det är mer eller mindre svårt att bedöma förhållandet mellan *det semantiska innehållet* i engelska och svenska titlar: det handlar alltså om den information som läsaren får genom romantiteln. I vissa fall får informationen sägas vara densamma i båda språkversionerna, i andra finns det en mer eller mindre stor likhet mellan dem, och i åter andra fall är det svårt att se någon likhet alls. I det första fallet talar jag om en *semantisk identitet*, i det andra om en *semantisk likhet* och i det tredje om en *semantisk skillnad*.

Jag räknar med en *semantisk identitet* för 22 av de 130 titelparen, bl.a. *Doctor Lucy – Doktor Lucy* och *Nurse Julie's sacrifice – Syster Julies offer*. För 26 av dem räknar jag med en *semantisk likhet*, t.ex. *Trauma – Chock* och *Maggie Cameron, cruise nurse – Syster går ombord*. Till skillnad från översatta Harlequin-titlar finns det i Vita serien romantitlar med en semantisk likhet, eller rentav en semantisk identitet, mellan engelska original och svenska översättningar. Trots detta är det hela 82 titelpar där jag räknar med en *semantisk skillnad*, bl.a. *Corridors of healing – Tveksam diagnos* och *North Sea Nurse – På en skör tråd*. Även om man i en del fall kan diskutera gränsdragningen mellan en semantisk likhet och en semantisk skillnad,

dominerar alltså titelpar med en semantisk skillnad mellan original och översättning. Frågan är varför de är så vanliga.

Yvonne Lindqvist konstaterar att titlarna till Harlequin-romaner gärna skall ha en lokal förankring, och jag tror att detsamma delvis gäller också Vita serien. Vissa ”exotiska element” i engelska titlar får därför inte vara med i de svenska, och detta kan bidra till en semantisk skillnad mellan språkversionerna. Det handlar om namn på personer, orter och sjukhus, bl.a. *Nurse Autumn's new love – På doktors order, The hospital in Quatro Torres – Jag behöver dig, Jenny* samt *A surgeon at St. Mark's – Ödets nyck* (alla markeringar med fet stil i exempel är mina).

Men jag tror att det även finns en andra förklaring till att kategorin *semantisk skillnad* är så vanlig. Vissa typer av ord och uttryck läggs gärna till i de svenska översatta titlarna, förmodligen för att det är fråga om just läkarromaner. Det handlar om benämningar på vårdgivare, ord och fraser som anger dramatiska skeenden samt ord och fraser som används om kärleksförhållanden. Några svenska titlar som kan vara påverkade av detta är *The fateful tide – En sjuksköterskas ansvar, Life support – Mot läkarens order, Down east nurse – Syster Julia klarar krisen, Bitter rain – Kärlek i Hongkong*, samt *Calling doctor Iver – Romans i vitt*. Den här förklaringen får också stöd av titlarna till de 28 svenska originalromanerna i mitt material. I exakt hälften finns det benämningar på vårdgivare, bl.a. *Hämta barnmorskan!* och *Syster Annika*. Några titlar beskriver dramatiska situationer, t.ex. *Ett barn försvinner* och *Mysterier i vitt*, men bland de svenska originaltitlarna finns också uttryck för sjukvårdens vardag som *Läkarhuset Lejongården, Nattvak* och *Semestervikarie sökes*. Däremot är det, till skillnad från de översatta titlarna, ovanligt med uttryck för kärleksrelationer. I alla fall utifrån titlarna ligger fokus i de svenska originalromanerna mer på verksamheten inom vården än på relationer mellan människor i vården.

Aktörer – vårdgivare och vårdtagare

Det är vanligt att personer förekommer i romantitlarna, och man kan kalla dem för *aktörer*. Här skiljer jag mellan de två huvudkategorierna *vårdgivare* och *vårdtagare* med olika underkategorier. Antalet belägg för de olika underkategorierna finns i tabellen, och därefter kommenterar jag siffrorna.

Aktörer i engelska originaltitlar, svenska översatta titlar och svenska originaltitlar

<i>Kategori</i>	Engelska originaltitlar (totalt 130)	Svenska översatta titlar (totalt 130)	Svenska originaltitlar (totalt 28)
VÅRDGIVARE			
LÄKARE	28	23	1
SJUKSKÖTERSKA	71	44	12
BARNMORSKA	–	–	1
VETERINÄR	1	–	–
VÅRDTAGARE			
PATIENT	–	2	–
KONVALESCENT	–	1	–
Summa	100	70	14

Utifrån tabellen ser vi att *sjuksköterska* är den klart vanligaste underkategorin inom huvudkategorin *vårdgivare*. Den näst vanligaste underkategorin är *läkare*, medan *barnmorska* och *veterinär* bara förekommer en gång vardera. Sjuksköterskor är så vanliga i romantitlarna, eftersom Vita serien speglar sjukvårdens vardag, även om det är en vardag med dramatiska inslag. Av samma skäl är läkare vanliga i titlarna. Däremot uppträder huvudkategorin *vårdtagare* bara tre gånger, och enbart bland de svenska översättningarna med två belägg för *patient* och ett för *konvalescent*.

När det gäller *vårdgivare*, finns det ofta en god överensstämmelse mellan de båda språkversionerna, bl.a. i titelparen *District nurse – Distriktsköterskan* och *A doctor called Caroline – Doktor Caroline*. Men överensstämmelsen är inte fullständig. I hela 37 fall överförs inte en engelsk yrkesbenämning till svenska, t.ex. *The loves of nurse Rachel – För Jeremys skull*, medan det i fyra fall tvärtom är en svensk yrkesbenämning som tillkommer vid översättningen, t.ex. *Accident call – Den otursföljde läkaren*. Kanske finns det en starkare konvention att en benämning på en vårdgivare helst bör finnas med i titlar på engelskspråkiga läkarromaner. För detta talar att

det finns 100 förekomster för *vårdgivare* i de engelska originaltitlarna mot 67 i de svenska översättningarna. Men som vi såg tidigare kan benämningar på vårdgivare läggas till i översatta titlar och vara en orsak till en semantisk skillnad mellan det engelska originalet och den svenska översättningen.

Förnamn, efternamn och inga namn alls

Sjuksköterskorna i romantitlarna omtalas med endast förnamn, vilket bör bidra till att läsaren lättare kan identifiera sig med dem. Eva Hemmungs Wirtén påpekar att förnamn i titlar till Harlequin-romaner kan anpassas vid översättningen, om de antas vara alltför främmande för svenska läsare. Samma sorts anpassning förekommer i Vita serien, och därför försvinner förnamnen *Autumn*, *Charly*, *Genie*, *Heather*, *Lauren* och *Rachel*. Däremot bevaras *Diane*, *Grace*, *Hilary* och *Julie*, medan *Carrie* försvinner i en svensk titel men läggs till i en annan: *Nurse Carrie's roses – En tagg i hjärtat* men *Penthouse nurse – Syster Carrie och drömmen*. ”Främmande förnamn” kan rentav tillkomma i översatta titlar: *Adena*, *Avril*, *Delora*, *Kathy*, *Lori*, *Megan* och *Nell*. Möjligen kan detta vara ett försök att skapa lite exotism. I titlarna till de svenska originalromanerna är det däremot fråga om bekanta ”svenska” förnamn, bl.a. *Annika*, *Barbro*, *Helena* och *Monica*.

Det finns inga manliga sjuksköterskor i titlarna men däremot några kvinnliga läkare. Samtliga fem klara belägg hör hemma i engelska originaltitlar med sina svenska översättningar, bl.a. *A doctor called Caroline – Doktor Caroline* och *A surgeon called Amanda – Doktor Amanda*. Kvinnliga läkare i Vita serien är vanligen barnläkare eller gynekologer, men i materialet finns det alltså en kvinnlig kirurg, fast bara på engelska.

Både sjuksköterskor och kvinnliga läkare omtalas med endast förnamn och en yrkestitel, kanske för att göra det lättare för läsarna att identifiera sig med dem. Annars är läkare sällan utrustade med egennamn, och det finns bara ytterligare två belägg: *Young doctor Goddard* och *Calling doctor Iver*. Här är det fråga om efternamn, kanske ett sätt att markera distans till läsarna. Läkare benämns vanligen enbart som *läkare*, *doktor* eller *kirurg*, t.ex. *The physicians – Läkarnas maktkamp* och *A surgeon at St. Mark's – Ödets nyck*. Kirurgi är den enda specialitet som nämns särskilt, antagligen för att den ger möjligheter att skildra dramatiska händelser. Men en läkares person kan preciseras på andra sätt än genom namn, och en möjlighet är att läsarna får veta något om personliga egenskaper eller omständigheter som

hör samman med läkaren. Bland de engelska titlarna finns *Young doctor Goddard* och *Doctor accused*, medan *Kirurgen och kärleken* hör hemma bland de svenska översättningarna. Åtta titlar bland de svenska översättningarna bildar en egen grupp genom de adjektiv som ingår i dem – men inte i originaltitlarna. Det gäller *den arrogante, bistre* (i två titlar), *envis, gåtfulle, hemlighetsfulle, motsträvige* och *otursförföljde läkaren eller kirurgen*, och adjektiven är knappast bara smickrande för de här manliga läkarna.

Dåligt översatta titlar eller effektiva nyskapelser?

I artikeln har jag gett många exempel på hur titlar till läkarromaner i Vita serien har översatts, och vi har sett att det finns en stor variation i materialet, från mer eller mindre exakta översättningar som *District nurse – Distriktsköterskan* till mer fria som *Corridors of healing – Tveksam diagnos*. Frågan är varför titlar till Vita serien-romaner översatts på så olika sätt. Ett enkelt svar är att vissa översättare är mer trogna gentemot de engelska titlarna, medan andra förhåller sig friare till dem. Men svaret leder till en annan fråga: vad kan ligga bakom att olika översättare gör på olika sätt?

Enligt översättningsforskaren Christiane Nord bör översättare ta hänsyn till många faktorer i sitt arbete, bland annat vad författaren till originaltexten vill med sin text, vad läsaren av översättningen förväntar sig och vilka traditioner det finns för hur en viss sorts text brukar utformas i det samhälle där översättningen skall användas. En svensk översättning som exakt motsvarar den engelska originaltiteln, eller ligger ganska nära den, kan tolkas som att översättaren vill prioritera författarens avsikter med titeln. Ett längre avstånd mellan original och översättning kan bero på att översättaren placerar läsaren i centrum och mer noga följer traditionerna för hur titlar till läkarromaner brukar utformas på svenska. Vissa översättare kan vara konsekventa i sina prioriteringar, medan andra kan göra olika val utifrån titlarna som skall översättas.

Men det kan faktiskt finnas ytterligare en anledning till variationen i materialet. Både Eva Hemmungs Wirtén och Yvonne Lindqvist konstaterar att det är bokförlagets redaktörer som väljer och utformar titlarna till svenska Harlequin-romaner, inte översättarna. Det är redaktörerna som bestämmer, även om översättarna kan ge förslag på titlar. Kanske är det på samma sätt med titlarna till romaner i Vita serien. Målet är naturligtvis att locka läsare, och då är kanske inte en exakt översättning så effektiv. Hur

lockande är t.ex. titlar som *Distriktsköterskan* (*District nurse*) och *Expeditionens sköterska* (*Expedition nurse*)? Ibland kan det vara tillräckligt att förändra originaltiteln lite grann för att locka läsare, t.ex. *Syster går ombord* i stället för *Maggie Cameron, kryssningsköterska* (*Maggie Cameron, cruise nurse*). Och i åter andra fall tycks det krävas en stor förändring av det engelska originalet, t.ex. *Tveksam diagnos* i stället för *Läkandets korridorer* (*Corridors of healing*). Det som på ytan ser ut som dåliga översättningar kan i stället vara effektiva nyskapelser för att locka läsare.

